

บทที่ 1

บทนำ

จีนและเวียดนามเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมกันมายาวนานหลายศตวรรษ สืบเนื่องจากการมีพรมแดนร่วมกันมากกว่า 1,000 กิโลเมตร ดังนั้นความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ จึงอยู่บนพื้นฐานของการมีสภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมร่วมกัน และจากความใกล้ชิดดังกล่าว ส่งผลให้เวียดนามเป็นประเทศหนึ่งเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับจีน (sinicized) มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศก็มีประสบการณ์ของความขัดแย้งกันอยู่เสมอ ดังนั้น ความสัมพันธ์ของจีนและเวียดนามในประวัติศาสตร์ จึงมีลักษณะของความสัมพันธ์ที่เป็นทั้งพันธมิตรที่ใกล้ชิดและเป็นเพื่อนบ้านที่มีความหวาดระแวงซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามได้มีขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China) ได้ประกาศรับรองและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (Socialist Republic of Vietnam) เมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ.1950 ซึ่งจีนถือเป็นประเทศแรกที่ได้ประกาศรับรองและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนาม และจากการดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดดังกล่าว ส่งผลให้ในทศวรรษ 1950 ทั้งสองประเทศต่างดำเนินความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสนิทสนมแนบแน่น จนเปรียบเสมือนสหายที่สหายน้อง และในทศวรรษ 1960 จนถึงครึ่งแรกของทศวรรษ 1970 แม้ว่าจีนและเวียดนามจะมีความขัดแย้งกันบ้างในบางประเด็น แต่ทั้งสองก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์ที่สนิทสนมซึ่งกันและกันอยู่ แต่หลังจากปี ค.ศ.1975 ความสัมพันธ์ของทั้งสองกลับเสื่อมทรามลงทุกขณะ จนนำไปสู่ความขัดแย้งกันในหลายกรณี เช่น กรณีพิพาททางพรมแดน กรณีพิพาทชาวเวียดนามเชื้อสายจีน (ชาวฮั่ว)* และกรณีการรุกรานและการยึดครองกัมพูชาของเวียดนาม เป็นต้น ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวมักเป็นความขัดแย้งที่ไม่ปรากฏออกมาอย่างรุนแรง โดยส่วนใหญ่

---

* ชาวฮั่ว (Hoa) หมายถึง ชาวจีนโพ้นทะเล (overseas Chinese) ซึ่งหมายรวมถึง ชาวจีนที่อยู่อาศัยในฮ่องกง, มาเก๊าหรือไต้หวัน แต่ในที่นี้หมายถึง ชาวเวียดนามที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวจีน ผู้ซึ่งอพยพมาจากจีน มีการพูดภาษาจีน ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีจีน และมีเชื้อชาติจีน (อ้างถึงใน Huynh Kim Khanh, "Into the Third Indochina War," in *Southeast Asian Affairs 1980*, ed. Leo Suryadinata (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1980), p.335.

มักปรากฏออกมาในรูปแบบของการปะทะกันตามพรมแดน การตัดความช่วยเหลือระหว่างประเทศ และการกล่าวโทษกันไปมาระหว่างรัฐบาลทั้งสอง แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งของจีนและเวียดนามก็มาถึงจุดแตกหัก เมื่อจีนใช้กำลังทางทหารบุกเข้าไปปฏิบัติการสังฆอน (punitive action) เวียดนามระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 ซึ่งจากการกระทำดังกล่าว ส่งผลให้ทั้งสองประเทศลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตไปสู่ระดับต่ำสุดทันที

จากความสัมพันธ์ทางการทูตที่เสื่อมทรามลงดังกล่าว ส่งผลให้จีนและเวียดนามยังคงมีความขัดแย้งและมีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกันอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศก็พยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จนสามารถประสบความสำเร็จและสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างกันได้อีกครั้ง ในวันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ.1991

สำรวจวรรณกรรม

อนุพงศ์ บุญฤทธิ์ ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงปี ค.ศ.1969-1979 ศึกษากรณีนโยบายต่างประเทศของจีน” มุ่งวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศจีนอย่างกว้างๆ โดยใช้ทฤษฎีความเกี่ยวพัน (Linkage Theory) เพื่ออธิบายปัจจัยภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนต่อเวียดนาม และศึกษา ลักษณะ วัตถุประสงค์ และยุทธวิธีในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีน รวมทั้งสาเหตุความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนาม โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงปี ค.ศ.1969-1974 และช่วงปี ค.ศ.1975-1979 ซึ่งอนุพงศ์ บุญฤทธิ์ได้สรุปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงก่อนปี ค.ศ.1975 เป็นลักษณะความขัดแย้งที่แอบแฝง ซึ่งมีปัจจัยภายในคือ เรื่องการมองภัยคุกคามของผู้นำจีนที่มีต่อปัจจัยภายนอก (ความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์กับสหภาพโซเวียต: การคุกคามทางทหารบริเวณพรมแดน การมองข้อเสนอด้านความมั่นคงร่วมกันในเอเชีย และนโยบายการถอนตัวของสหรัฐอเมริกาออกจากอินโดจีน) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามหลังปี ค.ศ.1975 เริ่มเสื่อมทรามลง โดยจีนเริ่มหวาดระแวงต่อศักยภาพทางทหารและฐานะทางการเมืองของเวียดนามว่า อาจเป็นคู่แข่งในการเป็นผู้นำขบวนการปฏิวัติในระดับภูมิภาค และจากการถอนตัวของสหรัฐอเมริกาออกจากอินโดจีน ส่งผลให้จีนลดความช่วยเหลือที่เคยให้แก่เวียดนาม โดยเฉพาะความช่วยเหลือทางการทหาร จากท่าทีดังกล่าวของจีน ทำให้เวียดนามทวีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นศัตรูของจีนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสหภาพโซเวียตยังคงให้ความช่วยเหลือ

¹ อนุพงศ์ บุญฤทธิ์, “นโยบายต่างประเทศจีนต่อเวียดนาม ค.ศ.1969-1979,” (สารนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศและการทูต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

แก่เวียดนามอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การแข่งขันทางอิทธิพลระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียต จึงถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาทวีความรุนแรงและยืดเยื้อยิ่งขึ้น ดังนั้น กรณีเวียดนามบุกเขมรและจีนทำสงครามชายแดนกับเวียดนาม จึงเป็นเรื่องของการมองภัยคุกคามที่ใกล้ตัวกับผลประโยชน์ด้านความมั่นคง

กันยารัตน์ อังคนาวินิจฉัย ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามในบริบทของอาเซียน: ยุคหลังสงครามเย็น”² โดยศึกษาว่า การเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนของเวียดนามมีผลอย่างไรต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม และจีนจะมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินความสัมพันธ์กับเวียดนามอย่างไร ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจีน-เวียดนามภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน โดยใช้แนวคิดเรื่องการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics) และแนวคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest) ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า จากอดีตในช่วงสงครามเย็นจีนและเวียดนามมีความบาดหมางกันหลายประการ แต่จากการที่จีนมีความสัมพันธ์อันดีกับอาเซียนและดำเนินนโยบายขยายความสัมพันธ์กับอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้จีนสามารถปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามได้ดีขึ้นโดยผ่านกลไกขององค์กรอาเซียน

ไพรัช เจียรนันท์ ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “นโยบายต่างประเทศของเวียดนามต่อจีน ค.ศ.1945-1979”³ โดยใช้แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติและทฤษฎีระบบพันธมิตร (Theory of Alliance Formation) ในการศึกษาและวิเคราะห์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เวียดนามได้อาศัยผลประโยชน์แห่งชาติในเรื่องการดำรงรักษาความเป็นชาติและแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยเป็นหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในช่วงปี ค.ศ.1945-1979 เวียดนามเป็นพันธมิตรกับจีนเพื่อให้จีนช่วยเหลือในการทำสงครามกับฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา ภายหลังจากปี ค.ศ.1975 เวียดนามเป็นศัตรูกับจีน เนื่องจากจีนได้ปรับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา และการที่จีนสนับสนุนรัฐบาลของพอลพต ซึ่งเป็นภัยคุกคามความมั่นคงปลอดภัยของเวียดนาม ประกอบกับสงครามสั่งสอนของจีนในปี ค.ศ.1979 ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศเสื่อมทรามลง ซึ่ง

² กันยารัตน์ อังคนาวินิจฉัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามในบริบทของอาเซียน: ยุคหลังสงครามเย็น,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศและการทูต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

³ ไพรัช เจียรนันท์, “นโยบายต่างประเทศของเวียดนามต่อจีน ค.ศ.1945-1979,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศและการทูต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

ไพรัช เจียรนันท์เห็นว่า ความสัมพันธ์ของเวียดนามกับจีนจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับ การปรับ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหภาพโซเวียตอันจะมีผลต่อการแก้ไขปัญหากัมพูชา

นรนิติ เศรษฐบุตร ได้เขียนเอกสารวิจัยเรื่อง "การขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียตเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้กรณีพิพาทในแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรกับญวน ขยายตัวและยืดเยื้อ"⁴ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์เหตุของการขัดแย้งระหว่างสองประเทศใน อินโดจีน และจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า สหภาพโซเวียตและจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญใน อาณาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในการศึกษาและวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ยึดแนวการศึกษา นโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ 2 แนวใหญ่ๆ ดังที่ เคเนท ดับเบิลยู และรอย ซี แมดริดิส (Kenneth W. Thomson and Roy C. Macridis) ได้เสนอไว้คือ 1.แนวการศึกษานับทางอุดมการณ์ (The Ideological Approach) ซึ่งชี้ว่าอุดมการณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการวางนโยบายต่างประเทศ กับ 2. แนวการศึกษานับทางวิเคราะห์แจกแจก (The Analytical Approach) ที่ชี้ว่า "ผลประโยชน์ แห่งชาติ" เป็นปัจจัยที่สำคัญและถาวรในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยขอบเขตของ งานวิจัยชิ้นนี้อยู่ตรงที่กรณีพิพาทในแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรกับญวนในปี ค.ศ.1977 เป็นต้น โดยดูว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร และผลที่ตามมาหลัง การรบกันอย่างเปิดเผยในปลายปี ค.ศ.1978 ต่อต้นปี ค.ศ.1979 จะเป็นอย่างไร จะกระทบต่อ ประเทศอื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างไร ซึ่งจากการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า เมื่อนำแนวความคิดทางอุดมการณ์และผลประโยชน์แห่งชาติมาวิเคราะห์พฤติกรรมในความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศของคู่กรณีทั้ง 4 ประเทศคือ เขมร ญวน จีน และรัสเซีย จะพบว่า ผลประโยชน์ แห่งชาติของทั้ง 4 ประเทศเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ โดยมีเหตุผล ทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่มีส่วนส่งเสริม ขณะที่อุดมการณ์ได้ลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด ในกรณีจีนกับรัสเซียจะเห็นได้ว่าลัทธิมาร์กซ์และเลนิน (Marxist-Leninist) ได้รับการยกมาอ้างจริง แต่เหตุผลสำคัญของการขัดแย้งอยู่ที่ผลประโยชน์แห่งชาติของทั้งสองประเทศ ทั้งในปัญหากรณี พิพาทเกี่ยวกับดินแดนที่มีพรมแดนอยู่ร่วมกันมาก และปัญหาการแข่งขันกันเป็นผู้นำกลุ่มประเทศ โลกที่สาม ส่วนกรณีพิพาทระหว่างเขมรกับญวนหลัง ค.ศ.1975 นั้น มูลเหตุของการขัดแย้งของ สองประเทศอยู่ที่ปัญหาเรื่องดินแดนและปัญหาความระแวงของเขมรที่กลัวว่า ญวนจะพยายามใช้ อำนาจและอิทธิพลเหนือเขมรเหมือนอย่างที่เคยเป็นมาในประวัติศาสตร์ ดังนั้น ด้วยเหตุดังกล่าว

⁴ นรนิติ เศรษฐบุตร, การขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตเป็นเหตุสำคัญ ที่ทำให้กรณีพิพาทในแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรและญวนขยายตัวและยืดเยื้อ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526).

จึงทำให้เข้าใจได้ว่า ผลประโยชน์แห่งชาติจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศคู่กรณีทั้ง 4 ประเทศ

เขียน ธีระวิทย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "เวียดนาม: สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ"⁵ โดยมีขอบเขตของงานวิจัยคือ สภาพทางสังคม, เศรษฐกิจ, การเมือง รวมทั้งการต่างประเทศในปัจจุบัน (พ.ศ.2542) ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายถึงภูมิหลังในแต่ละด้านที่สำคัญประกอบการอธิบาย เพื่อให้เข้าใจถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเด็นควบคู่กัน งานวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสังคม โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ระบบความมั่นคง ระบบการเมือง รวมทั้งความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายถึงความขัดแย้งและสงครามระหว่างจีนกับเวียดนามว่า มีสาเหตุมาจากการที่เวียดนามใช้กำลังยึดครองกัมพูชา นอกจากนี้ยังอธิบายถึงการฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างเวียดนามกับจีนในทศวรรษ 1990

เขียน ธีระวิทย์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "นโยบายต่างประเทศจีน"⁶ โดยอธิบายถึงรากฐานและพัฒนาการของนโยบายต่างประเทศจีน ซึ่งผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการและการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนกับประเทศต่างๆ ในส่วนของความสัมพันธ์จีนกับเวียดนามนั้น ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในบทของความสัมพันธ์จีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยได้อธิบายความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศทั้งมิติทางด้านความมั่นคง เช่น การเมือง การให้ความช่วยเหลือระหว่างประเทศ และมิติทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น จากความสัมพันธ์ดังกล่าวผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า จีนและเวียดนามมีความสัมพันธ์ที่สนิทแนบแน่น ทั้งสองประเทศได้ผ่านสนามรบทั้งที่เป็นความร่วมมือและเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า จีนได้ทุ่มเททั้งทรัพยากรและเลือดเนื้อให้เวียดนามทั้งการสนับสนุนและต่อต้านเป็นอย่างมาก ในส่วนของความขัดแย้งระหว่างสองประเทศที่นำไปสู่การโจมตีของจีนต่อเวียดนามนั้น จีนกล่าวว่า จีนกระทำการดังกล่าว เพื่อป้องกันตัวจากการโจมตีของเวียดนามตามชายแดน แต่ข้อเท็จจริงคือ จีนต้องการ "สั่งสอน" เวียดนามที่ใช้กำลังเข้ายึดครองกัมพูชา

⁵ เขียน ธีระวิทย์, เวียดนาม สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542).

⁶ เขียน ธีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

ชาคริตย์ พิษณุรักษ์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง “สงครามนอกแบบ จีน-เวียดนาม ความ เป็นมาชนวนสงครามอินโดจีน”⁷ ผู้เขียนได้อธิบายถึงลำดับเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างจีน และเวียดนาม โดยเล่ารายละเอียดของการทำสงครามวันต่อวัน ตั้งแต่วันเสาร์ที่ 17 กุมภาพันธ์ 1979 เมื่อกองทัพของจีนได้ยাত্রาเข้าสู่ดินแดนของเวียดนาม จนกระทั่งวันที่ 5 มีนาคม 1979 เมื่อจีนประกาศถอนทัพออกจากเวียดนามอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้อธิบายถึง ศักยภาพทางอาวุธของทั้งสองประเทศ และท่าทีของประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพ โซเวียต และญี่ปุ่นที่มีต่อกรณีการทำสงครามของจีนและเวียดนาม โดยเผยแพร่ออกมาทางสำนัก ข่าวของแต่ละประเทศ

พลเอกทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา เขียนหนังสือเรื่อง “สงครามจำกัด? (จีน-เวียดนาม)”⁸ ผู้เขียนได้อธิบายความเป็นมา และข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับสงครามจีน-เวียดนาม เช่น ศักยภาพ ทางการทำสงครามของทั้งสองประเทศ ท่าทีของทั้งสองประเทศตลอดช่วงการทำสงคราม นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้อธิบายถึงมูลเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามอยู่ในระดับต่ำสุดตั้งแต่ มีความสัมพันธ์กันมา ได้แก่ กรณีพิพาทชายแดน กรณีการขับไล่ชาวญวนเชื้อสายจีนให้อพยพออก จากเวียดนาม และการขับรัฐบาลพลพตในกัมพูชา โดยมีเวียดนามเป็นผู้นำในการขับไล่ เป็นต้น

ลี มั่น กิน ได้เขียนหนังสือเรื่อง “สงครามจีน-เวียดนาม”⁹ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบันทึก ประวัติศาสตร์การรบระหว่างจีนกับเวียดนาม ซึ่งได้อธิบายถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และชนวน สงครามระหว่างสองประเทศว่า มีสาเหตุมาจากข้อพิพาทเรื่องพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเล นอกจากนี้จีนยังกล่าวหาว่า การที่จีนบุกเข้าไปในเวียดนามนั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากจีน ได้รับการโจมตีที่กอกวนทางชายแดนนับครั้งไม่ถ้วน และจีนถือว่าการบุกเวียดนามของตนเป็นการ “ถูกบีบเพื่อให้อุตู้” แต่ผู้เขียนได้กล่าวว่า ความจริงแล้วความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนาม เป็นการกลบเกลื่อนความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตนั่นเอง เนื่องจากเวียดนามทำตน เป็นทาสรับใช้สหภาพโซเวียตและทำตัวเป็นผู้สร้างปัญหาพร้อมกับสหภาพโซเวียตกอกวนจีนทั้งทาง เหนือและทางใต้ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้เปรียบเทียบความเข้มแข็งทางการทหารและกำลังรบของ

⁷ ชาคริตย์ พิษณุรักษ์, สงครามนอกแบบ จีน-เวียดนาม ความเป็นมาชนวนสงครามอินโดจีน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิทยาการ, ม.ป.ป.).

⁸ ทวิช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา, สงครามจำกัด? (จีน-เวียดนาม) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2522).

⁹ ลี มั่น กิน, สงครามจีน-เวียดนาม วารินทร์ ลินสูงสุด, จำ ทองบุญชู และปารวดี วรณจิต แปล (กรุงเทพฯ: สายใจ, 2525).

กองทัพจีน-เวียดนาม และการจัดทัพของทั้งสองประเทศ รวมทั้งบันทึกเหตุการณ์ของการทำสงครามระหว่างการรบทั้ง 16 วัน ตั้งแต่วันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 5 มีนาคม ค.ศ.1979

ธีระ นุชเปี่ยม ได้เขียนหนังสือเรื่อง "เวียดนามหลัง 1975"¹⁰ โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาคือ พิจารณาพัฒนาการของสังคมนิยมเวียดนามภายหลังการยุติสงครามอินโดจีนใน ค.ศ.1975 โดยมีจุดเน้นทาง "การเมือง" ซึ่งได้อธิบายถึงลักษณะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมนิยมเวียดนาม ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของความแตกแยกทางการเมือง ตั้งแต่สมัยเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ปัญหาการรวมชาติและสร้างความเป็นปึกแผ่นทางการเมือง การฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาประเทศเวียดนามกับสถานการณ์ทางภายนอก เช่น ความสัมพันธ์กับประเทศในอินโดจีน ความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจและอาเซียน รวมทั้งพัฒนาการของสังคมนิยมเวียดนามในช่วงทศวรรษ 1990 ในส่วนของความสัมพันธ์จีนกับเวียดนามนั้น ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในประเด็นของความสัมพันธ์ของเวียดนามกับมหาอำนาจและอาเซียน โดยได้อธิบายว่า ความสัมพันธ์ของเวียดนามกับสหภาพโซเวียตเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งในการกำหนดท่าทีด้านนโยบายต่างประเทศของเวียดนามหลังปี ค.ศ.1975 ซึ่งหลังจากสงครามเวียดนาม เมื่อจีนทำสงคราม "สังคมนิยม" เวียดนาม ทำให้สัมพันธภาพของฮานอยกับมอสโควพัฒนาไปจนเป็นพันธมิตรใกล้ชิด จนถือเป็นการเปิดโอกาสให้มอสโควสร้างแนวปิดล้อมจีนทางตอนใต้และขยายอิทธิพลเข้ามาในอินโดจีนได้สำเร็จ และความร้าวฉานของจีนและเวียดนามในช่วงนี้เป็นปฏิริยาถูกโซ่ต่อกันและกัน ซึ่งส่งผลกระทบรุนแรงต่อปัญหาความสัมพันธ์เวียดนามและกัมพูชา

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์จีนกับเวียดนามพบว่ามีการศึกษาแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ศึกษานโยบายต่างประเทศของจีนต่อเวียดนาม และกลุ่มที่ศึกษานโยบายต่างประเทศของเวียดนามต่อจีน ซึ่งการศึกษาของกลุ่มแรกคือ นโยบายต่างประเทศของจีนต่อเวียดนามนั้น เป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายนโยบายต่างประเทศจีนและการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามอย่างกว้างๆ ในส่วนที่มีการศึกษาประเด็นสงครามจีน-เวียดนามนั้น มีการกล่าวถึงมูลเหตุของความขัดแย้งไว้อย่างกว้างๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายถึงศักยภาพในการทำสงครามของทั้งสองประเทศ และผลที่เกิดขึ้นจากการทำสงคราม รวมทั้งท่าทีของประเทศต่างๆ ต่อการทำสงครามระหว่างสองประเทศ ส่วนกลุ่มที่สองเป็นการศึกษาถึงนโยบายต่างประเทศของเวียดนามต่อจีน โดยอธิบายลักษณะความสัมพันธ์

¹⁰ ธีระ นุชเปี่ยม, เวียดนามหลัง 1975 (กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2537).

ของทั้งสองประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ.1945-1979 นอกจากนี้ยังมีการอธิบายถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์จีนและเวียดนาม

ส่วนการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามก่อนและหลัง “สงครามสังคมนิยม” ค.ศ.1979 โดยมุ่งที่จะวิเคราะห์ให้เข้าใจถึงสาเหตุหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนต่อเวียดนามที่นำไปสู่การใช้กำลังของจีนต่อเวียดนามระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 โดยอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์ในเชิงเขตอิทธิพลของจีนและเวียดนาม รวมทั้งมุ่งให้เห็นถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์จีนและเวียดนามหลังการทำสงครามสังคมนิยม

ภูมิหลังและความสำคัญของประเด็นการศึกษา

จีนและเวียดนามเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมกันมายาวนาน สืบเนื่องจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่มีพรมแดนติดต่อกันถึง 1,347 กิโลเมตร และปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนับสองพันปี แต่จากภูมิหลังของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างกันหลายครั้ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศจะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้ง แต่เวียดนามก็ถือได้ว่าเป็นประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากจีนมากกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นชาติเดียวในภูมิภาคนี้ที่ถือเป็นเขตวัฒนธรรมของจีน¹¹ ส่วนด้านการเมืองนั้น ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศอยู่ในลักษณะที่เวียดนามอยู่ใต้อำนาจของจีนโดยตรงสลับกับการเป็นรัฐบริวาร (vassalage) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามแบบประเพณีจีนนิยม (Sino-Centricism) และเป็นวิธีการดำเนินความสัมพันธ์ของจีนกับประเทศต่างๆ โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ประเทศต่างๆ มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงตามฐานะที่แตกต่างกัน โดยจีนเป็นศูนย์กลาง (จงกว้อ หรือ Middle Kingdom) และลดหลั่นลงมาเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ยอมรับอิทธิพลและความยิ่งใหญ่ของจีน¹² ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างราชอาณาจักรจีนกับเวียดนาม ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน จึงอยู่ภายใต้ระบบบรรณาการของจีน¹³ ดังนั้น จากปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวจะเห็น

¹¹ Chang Pao-Min, "Vietnam and China: New Opportunities and New Challenges," *Contemporary Southeast Asia* 19, 2 (September 1997): 136.

¹² เขียน ชีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน* (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 11.

¹³ อนุพงศ์ บุญฤทธิ์, "นโยบายต่างประเทศจีนต่อเวียดนาม ค.ศ.1969-1979," (สารนิพนธ์ปริญญาโท สาขาการระหว่างประเทศและการทูต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 17.

ได้ว่า ความสัมพันธ์ของจีนและเวียดนามในอดีตแม้จะมีความใกล้ชิดกัน แต่ก็ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามอันยาวนานหลายศตวรรษในอดีตดังกล่าว อาจถือเป็นช่วงแห่งความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ระหว่างสองประเทศ แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้มีขึ้น เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้การนำของประธานเหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) พรรคคอมมิวนิสต์จีน (The Communist Party of China) ได้ประกาศยอมรับฐานะของรัฐบาลโฮจิมินห์ เมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ.1950 ซึ่งจีนถือเป็นประเทศแรกที่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลโฮจิมินห์ นับแต่นั้นเป็นต้นมา จีนจึงได้กลายเป็นสหายนีทร่วมอุดมการณ์ของเวียดนาม และได้ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามอย่างมากมายทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศสามารถอธิบายตามช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ได้พอสังเขปดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง (ค.ศ.1950-1954) จากการที่จีนได้ประกาศรับรองและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลโฮจิมินห์ส่งผลให้โฮจิมินห์ (Ho Chi Minh) ผู้นำเวียดนามและผู้นำอื่นๆ ในขณะนั้นใกล้ชิดกับผู้นำจีนคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก ในฐานะผู้ร่วมอุดมการณ์เลื่อมใสในลัทธิมาร์กซ์-เลนินและต่อต้านจักรวรรดินิยมและทุนนิยมด้วยกัน ขณะเดียวกันช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงเวลาของสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 ที่มีการสู้รบกันระหว่างเวียดนามกับฝรั่งเศส จากความใกล้ชิดดังกล่าว จีนจึงได้ให้ความช่วยเหลือขบวนการเวียดมินห์ (Vietminh)* ในการสู้รบกับฝรั่งเศสอยู่ไม่น้อย จนเวียดนามสามารถประสพชัยชนะที่เดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu)

ศูนย์วิทยพัชกร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เวียดมินห์ (Vietminh) เป็นชื่อเรียกสั้นๆ ของเวียดนามด็อกแลบดองมินห์ฮอย (Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi) หรือสันนิบาตเพื่อเอกราชของเวียดนาม (League for the Independence of Vietnam) ซึ่งเวียดมินห์เป็นองค์กรแนวร่วมของผู้กล้าหาญที่ก่อตั้งขึ้นในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ครั้งที่ 8 ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1941 ภายใต้การให้คำแนะนำโดยตรงของโฮจิมินห์ และเวียดมินห์ถือเป็นองค์กรสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสและญี่ปุ่น โดยมีปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนเวียดนามตระหนักถึงอุดมการณ์ ชาตินิยม และเอกราชของเวียดนาม (อ้างถึงใน James Olson (ed.). *Dictionary of the Vietnam War* (New York: Peter Bedrick Books, 1988), p.478.)

แต่หลังจากนั้นท่าทีของเวียดนามต่อจีนก็เปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้จากการประชุมเจนีวา (Geneva Conference) ค.ศ.1954 เมื่อข้อตกลงเจนีวา (Geneva Accords)* ส่งผลให้เวียดนามถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ เวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ จากผลการประชุมดังกล่าว เวียดนามมีความคลางแคลงใจในความจริงใจของจีนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในขณะนั้นเวียดนามต้องการรวมประเทศ แต่จีนกลับสนับสนุนให้เวียดนามยอมรับการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการเจรจา โดยจีนมีเหตุผลว่า หลังจากสิ้นสุดการประชุมเจนีวาไปอีก 2 ปีข้างหน้าก็จะมีทางเลือกตั้ง อีกทั้งจีนไม่ต้องการให้เวียดนามใช้กำลังในการรวมประเทศ เนื่องจากจีนไม่ต้องการให้สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคอินโดจีน จากความคลางแคลงใจของผู้นำเวียดนามส่งผลให้เวียดนามกล่าวหาจีนว่า จีนไม่ต้องการที่จะให้เวียดนามแข็งแกร่งและสามารถรวมประเทศได้ เนื่องจากจีนมียุทธศาสตร์ที่จะแบ่งอินโดจีนเพื่อความสะดวกในการครอบครองภูมิภาคดังกล่าวในอนาคต¹⁴ แต่ที่จริงแล้วการที่จีนยินยอมที่จะขัดใจสัมพันธมิตรเวียดนาม ในการเจรจาตกลงปัญหาอินโดจีนที่เจนีวา เนื่องจากจีนต้องการรักษาความเป็นเอกราชของประเทศต่างๆ ในอินโดจีน โดยการที่จีนให้การรับรองความเป็นเอกราชของลาวและกัมพูชา แทนการที่ทั้งสองประเทศจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีน ภายใต้การนำของเวียดนามตามความต้องการของเวียดนาม¹⁵ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้งจีนและเวียดนามจะมีความคลางแคลงใจซึ่งกันและกัน แต่หลังจากผลสรุปของการประชุมดังกล่าว ทั้งสองประเทศก็พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างรวดเร็วและหลีกเลี่ยงสาเหตุที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียด โดยเฉพาะเวียดนามที่ในขณะนั้นยังคงต้องการความ

* สาระสำคัญของข้อตกลงเจนีวา คือ

- (1) ให้มีการหยุดยิงทั่วอินโดจีน และให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เวียดนามถอนไปตั้งอยู่เหนือเส้นขนานที่ 17 และฝ่ายฝรั่งเศสถอนไปตั้งอยู่ใต้เส้นขนาน
- (2) ให้เขมรและลาวเป็นรัฐเอกราช
- (3) ให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในเวียดนามเหนือและใต้ เพื่อรวมเป็นประเทศเดียวกัน ภายในวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ.1956
- (4) ให้ต่างชาติถอนทหารออกไปทั้งหมด
- (5) ให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมระหว่างประเทศ (International Commission for Supervision and Control) ซึ่งประกอบด้วยแคนาดา อินเดีย และโปแลนด์ เพื่อควบคุมให้มีการปฏิบัติตามสัญญา (อ้างถึงใน เขียน ธีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 304-305.

¹⁴ William J. Duiker, *China and Vietnam: The Roots of Conflict* (Indochina Research Monograph 1. Berkeley: Institute of East Asian Studies, University of California, 1986), p. 23.

¹⁵ เขียน ธีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 262-263.

ช่วยเหลือจากจีนในการพัฒนาเศรษฐกิจของตนเป็นอย่างมาก แต่กระนั้นก็ตาม การประชุมเจนีวา ดังกล่าวก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความคลางแคลงใจในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม

ช่วงที่สอง (ค.ศ.1955-1964) ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงนี้มี การเปลี่ยนแปลงขึ้นๆ ลงๆ โดยในระยะแรกนั้น เวียดนามมีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากจีน เช่น ในปี ค.ศ.1961 จีนได้ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามมากกว่า 600 ล้านดอลลาร์ ซึ่งเวียดนามก็ได้หันมาใช้รูปแบบการพัฒนาประเทศตามแบบจีน แต่ขณะเดียวกันเวียดนามก็เริ่มหันไปกระชับความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต ดังจะเห็นได้จากท่าทีของเวียดนาม เมื่อจีนกับสหภาพโซเวียตมีความขัดแย้งกันอย่างเปิดเผย เวียดนามก็พยายามวางตัวเป็นกลาง โดยปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกับจีนในการต่อต้านสหภาพโซเวียต และขณะที่ความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตยังคงรุนแรงและต่อเนื่อง เวียดนามก็ยังคงพยายามรักษาสัมพันธภาพที่ดีและขอความช่วยเหลือทุกด้านจากทั้งมอสโกและปักกิ่ง¹⁶ ดังนั้น แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงนี้จะมีความใกล้ชิดสนิทสนมซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับเวียดนามก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดท่าทีในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม

ช่วงที่สาม (ค.ศ.1965-1968) ในช่วงนี้ถือเป็นช่วงสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 เป็นการ ทำสงครามระหว่างเวียดนามกับสหรัฐอเมริกา โดยจีนยังคงให้ความช่วยเหลือเวียดนามในการ ทำสงครามกับสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงนี้ เริ่มเย็นชาลง เนื่องจากผู้นำทั้งสองประเทศเริ่มมีความคิดเห็นไม่ลงรอยกันในหลายกรณี เช่น ยุทธวิธีในการรบกับสหรัฐอเมริกาและการที่จีนปฏิเสธข้อเสนอการกระทำร่วมกัน (united action)*

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

* การกระทำร่วมกัน (united action) คือ ข้อเสนอของอเล็กซี โคซิกิน (Alexi Kosygin) นายกรัฐมนตรีสหภาพโซเวียตที่เสนอต่อจีนในการร่วมกันให้ความช่วยเหลือเวียดนามในการต่อสู้กับสหรัฐอเมริกา ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวเป็นผลมาจากการเยือนฮานอยของอเล็กซี โคซิกินในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1965 โดยข้อเสนอดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ให้สิทธิในการขนส่งอาวุธของกองกำลังทหารของสหภาพโซเวียตผ่านแดนจีนไปเวียดนาม โดยทางรถไฟ

(2) ให้ใช้พื้นที่ทางอากาศในมณฑลยูนนานและกว่างซี และให้สิทธิในการตั้งกองกำลังในบริเวณ ดังกล่าว 500 นาย

ของสหภาพโซเวียตในการให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามในการทำสงครามต่อต้านจักรวรรดินิยม เป็นต้น นอกจากความขัดแย้งระหว่างแนวความคิดของผู้นำทั้งสองประเทศแล้ว จีนเองก็ประสบความวุ่นวายภายในประเทศเนื่องจากการปฏิวัติวัฒนธรรม จีนก็ได้ส่งเสริมนโยบายพึ่งตนเอง (self-reliance) และเน้นอุดมการณ์การปฏิวัติ ส่งผลให้มีการลดความช่วยเหลือต่อเวียดนาม นอกจากนั้นนโยบายของจีนดังกล่าวยังถือเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางและก่อให้เกิดความล่าช้าในการขนส่งยุทธปัจจัยจากสหภาพโซเวียตผ่านดินแดนจีนไปยังเวียดนามอีกด้วย โดยความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามเริ่มชัดเจนขึ้น เมื่อฝ่ายจีนไม่พอใจที่เวียดนามหันไปพึ่งพาความช่วยเหลือทางการทหารจากสหภาพโซเวียต และยังไม่เห็นด้วยกับท่าทีที่ไม่แน่นอนของเวียดนามในการพยายามที่จะเจรจากับสหรัฐอเมริกาเพื่อยุติการขยายตัวของสงคราม¹⁷ นอกจากนั้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเมื่อจีนกับสหภาพโซเวียตเกิดความขัดแย้งกัน เวียดนามก็ได้ให้การสนับสนุนและหันไปเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตอย่างเปิดเผย ดังนั้น จากท่าทีดังกล่าวส่งผลให้ความสัมพันธ์ของจีนและเวียดนามในช่วงนี้มีความตึงเครียดอยู่ทุกขณะ

ช่วงที่สี่ (ค.ศ.1969-1974) ในช่วงนี้ผู้นำจีนบางคนต้องการดำเนินยุทธวิธีแนวร่วมระดับบน (United Front from Above)* กับสหรัฐอเมริกาเพื่อหวังจะให้มาคานอำนาจของสหภาพโซเวียต จากการกระทำดังกล่าวนำไปสู่ความไม่พอใจและความหวาดระแวงของผู้นำเวียดนามเป็นอย่างมาก เนื่องจากเวียดนามมีความกังวลว่า การปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนจะนำมาซึ่งความเสียหายแก่เวียดนาม อย่างไรก็ตาม จีนก็พยายามลดความหวาดระแวงของผู้นำ

(3) ให้ใช้เส้นทางการบินเหนือประเทศจีน

(4) ให้สิทธิในการเดินทางแก่เจ้าหน้าที่ทางการทหารของสหภาพโซเวียต 4,000 นาย ผ่านจีนไปยังเวียดนาม

(5) ให้มีการเจรจาสามฝ่ายได้แก่ สหภาพโซเวียต จีนและเวียดนามในประเด็นสงครามและข้อเสนอบัญญาในอนาคต (อ้างถึงใน King C.Chen, "Hanoi vs. Peking: Policies and Relations – A Survey," *Asian Survey* XII, 9 (September 1972): 809.)

¹⁷ Hemen Ray, *China's Vietnam War*, p.38.

* **แนวร่วมระดับบน** (United Front from Above) คือ ยุทธวิธีที่จีนใช้แสวงหาแนวร่วมและมิตรในระดับรัฐบาลต่อรัฐบาล จีนจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับประเทศต่างๆ ทั้งที่มีอุดมการณ์และระบบการปกครองเหมือนกันและแตกต่างจากจีน ยุทธวิธีแนวร่วมระดับบนที่ขยายความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่างๆ นี้ มักจะดำเนินไปเมื่อจีนมีเป้าหมายเกี่ยวกับความมั่นคงเพื่อแสวงหามิตรประเทศในการต่อสู้กับศัตรูที่คุกคามความมั่นคงของจีน

เวียดนาม รวมทั้งแสดงออกว่าจีนมิได้ทอดทิ้งเวียดนาม ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มความช่วยเหลือให้แก่เวียดนามในช่วงหลังจากการเยือนจีนของริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1973 หลังจากทีเลดวน (Le Duan) และฟามวันดง (Pham Van Dong) ผู้นำเวียดนามได้เดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่ง จีนก็ได้ให้โครงการช่วยเหลือแบบให้เปล่าแก่เวียดนาม และในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1973 เมื่อเหงียนฮูโต (Nguyen Huu Tho) ผู้แทนรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาลแห่งเวียดนามได้เดินทางไปเยือนกรุงปักกิ่ง โจวเอินไหล (Zhou EnLai) นายกรัฐมนตรีจีนก็ได้กล่าวยกย่องชัยชนะของรัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาล และประณามรัฐบาลเวียดนามใต้ที่ละเมิดข้อตกลงปารีส (Paris Accords) แต่ต่อมาไม่นาน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามก็เริ่มคุกรุ่นขึ้นมาอีก เมื่อจีนส่งกองกำลังเข้ายึดครองหมู่เกาะ พาราเซลจากเวียดนามใต้ในเดือนมกราคม ค.ศ.1974 ส่งผลให้ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1974 เวียดนามได้ระงับกิจกรรมของสมาคมจีน-เวียดนาม (Sino-Vietnamese Association) ไว้ชั่วคราว ดังนั้น ความขัดแย้งที่แอบแฝงระหว่างจีนกับเวียดนามจึงยังคงดำเนินต่อไป

ช่วงที่ห้า (ค.ศ.1975-1978) หลังจากเวียดนามได้รับชัยชนะในสงครามเวียดนาม ในปี ค.ศ.1975 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามก็เริ่มเสื่อมทรามลง ประกอบกับในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจีนได้หันไปเน้นยุทธวิธีแนวร่วมระดับบน โดยหันไปสนิทสนมกับประเทศตะวันตก ทำให้อิทธิพลของจีนต่อเวียดนามลดลง และส่งผลให้ความช่วยเหลือของจีนต่อประเทศต่างๆ รวมทั้งเวียดนามลดลงตามไปด้วย¹⁸ โดยจีนจะให้ความช่วยเหลืออย่างเพียงพอต่อความจำเป็นเท่านั้น และยังแนะนำให้เวียดนามพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด แต่จากการที่เวียดนามต้องการที่จะบูรณะประเทศและเร่งพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เวียดนามจึงทวีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตมากขึ้น เพราะสหภาพโซเวียตสามารถให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามได้มากกว่าจีน ประกอบกับช่วงนี้จีนกับเวียดนามมีความขัดแย้งกันหลายกรณี ซึ่งความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงนี้ ได้แก่ กรณีพิพาทเรื่องพรมแดนและการแย่งชิงกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ กรณีพิพาทชาวเวียดนามเชื้อสายจีน (ชาวฮั่ว) เป็นต้น นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างกัมพูชาประชาธิปไตยกับเวียดนามก็ยังได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามอีกด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

¹⁸ Marjorie Niehaus, "Vietnam 1978: The Elusive Peace," *Asian Survey* XIX, 1 (January 1979): 91.

ก) กรณีพิพาทเรื่องพรมแดน

จีนและเวียดนามมีพรมแดนร่วมกันประมาณ 1,347 กิโลเมตร ซึ่งพรมแดนดังกล่าวนี้ได้รับการปักปันและลงนามระหว่างราชวงศ์ชิงของจีนกับรัฐบาลฝรั่งเศสในสนธิสัญญาจีน-ฝรั่งเศส ปี ค.ศ.1887 และค.ศ.1895 (Sino-French Conventions of 1887 and 1895) ในสมัยอาณานิคม แม้ว่าในสภาพที่เป็นจริงจะมีความแตกต่างเล็กน้อยกันในดินแดน แต่ในปี ค.ศ.1957 - 1958 พรรคคอมมิวนิสต์ของจีนและพรรคลาวดอง (Lao Dong Party) ของเวียดนามก็ได้ตกลงร่วมกันในการเคารพเส้นเขตแดนและรักษาสถานภาพเดิมของพรมแดนดังกล่าวไว้ แต่จากความเหลื่อมล้ำทางพรมแดนดังกล่าว ส่งผลให้เมื่อจีนและเวียดนามเกิดความขัดแย้งกัน บริเวณพรมแดนดังกล่าว จึงเกิดการปะทะกันอยู่เสมอ โดยมีการปะทะกันเพิ่มขึ้นหลังปี ค.ศ.1975 และชัดเจนขึ้นในปี ค.ศ.1978¹⁹ นอกจากข้อพิพาทดินแดนทางบกแล้ว จีนและเวียดนามยังมีข้อพิพาทดินแดนทางทะเลด้วยคือ ในบริเวณอ่าวตังเกี๋ยระหว่างชายฝั่งทะเลของเวียดนามเหนือและเกาะไห่หนานของจีน โดยทั้งสองประเทศได้อ้างกรรมสิทธิ์ของตนเหนือหมู่เกาะพาราเซลและสแปรตลีย์ เช่น ในเดือนมกราคม ค.ศ.1974 จีนได้เข้าครอบครองหมู่เกาะพาราเซล ซึ่งเวียดนามในขณะนั้นไม่ได้ประท้วงการกระทำของจีนอย่างเป็นทางการ แต่หลังจากสิ้นสุดสงครามอินโดจีน เวียดนามก็เริ่มยืนยันและกล่าวอ้างถึงกรรมสิทธิ์ของตนเหนือหมู่เกาะดังกล่าว โดยเวียดนามได้ใช้กำลังเข้ายึดครองหมู่เกาะหนานซาของจีน และประกาศว่า ทั้งหมู่เกาะหนานซาและซีซาอยู่ในเขตของเวียดนามซึ่งถูกจีนยึดครองไป ดังนั้น เส้นเขตแดนดังกล่าวจึงถือเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างประเทศเพื่อนบ้านทั้งสอง จนนำไปสู่การเผชิญหน้ากันทางอาวุธหลายครั้ง

ข) กรณีพิพาทชาวเวียดนามเชื้อสายจีน (ชาวฮั่ว)

เนื่องจากจีนกับเวียดนามมีความสัมพันธ์ร่วมกันมาอย่างยาวนาน และมีความใกล้ชิดทางด้านภูมิศาสตร์ ส่งผลให้เวียดนามมีชาวเวียดนามเชื้อสายจีน (ชาวฮั่ว) อาศัยอยู่มากทั้งทางภาคเหนือและภาคใต้ โดยในปี ค.ศ.1978 มีชาวจีนในเวียดนามประมาณ 1.5 ล้านคน ซึ่งประมาณ 300,000 คนอาศัยอยู่ในเวียดนามเหนือ²⁰ โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในโรงงานเหมืองแร่ เป็นชาวประมง และชาวนา ส่วนในเวียดนามใต้นั้นชาวจีนส่วนใหญ่มีบทบาทในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเวียดนามใต้ โดยเฉพาะภาคการผลิตสินค้าต่างๆ ซึ่งเมื่อ

¹⁹ Ramses Amer, "The Territorial Disputes between China and Vietnam and Regional Stability," *Contemporary Southeast Asia* 19, 1 (June 1997): 88.

²⁰ Nguyen Manh Hung, "The Sino-Vietnamese Conflict: Power play among Communist Neighbors," *Asian Survey* XIX, 10 (October 1979): 1041.

ทั้งสองประเทศเกิดความขัดแย้งกัน ชาวจีนในเวียดนามหรือชาวเวียดนามเชื้อสายจีนจำนวนมากมักตกเป็นเหยื่อของการเมืองระหว่างประเทศ เช่น ประมาณกลางเดือนมีนาคม ค.ศ.1978 เวียดนามได้ดำเนินนโยบายเปลี่ยนแปลงเวียดนามภาคใต้ให้เป็นสังคมนิยม โดยยึดปัจจัยการผลิตและธุรกิจของชาวจีนในเวียดนามเข้าเป็นของรัฐ พร้อมทั้งดำเนินมาตรการเข้มงวดกับชาวจีนที่ประกอบการค้าส่วนบุคคลในฮานอย ส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามรุนแรงขึ้น จนกระทั่งถึงจุดแตกหักในวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ.1978 เมื่อจีนประกาศอย่างเป็นทางการในการตัดสินใจยกเลิกความช่วยเหลือจำนวน 21 โครงการต่อเวียดนาม ส่งผลให้เวียดนามปฏิบัติอย่างรุนแรงต่อชาวจีนในเวียดนามมากขึ้น โดยการผลักดันให้ชาวเวียดนามเชื้อสายจีนอพยพไปอยู่ในเขตเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Zone: NEZs) ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าห่างไกลและไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัย

จากความขัดแย้งดังกล่าว ส่งผลให้ชาวจีนในเวียดนามพยายามหนีออกนอกประเทศ โดยในวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ.1978 รัฐบาลจีนได้ประกาศแต่ฝ่ายเดียวอย่างเป็นทางการในการส่งเรือ 2 ลำไปที่ไฮฟองและโฮจิมินห์เพื่อรับชาวจีนกลับประเทศ และในวันที่ 30 พฤษภาคม ค.ศ.1978 จีนได้บอกแก่เวียดนามว่า สืบเนื่องจากภาวะที่จีนต้องดูแลชาวจีนอพยพที่มีมากขึ้น ดังนั้น จีนจึงต้องถอนความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ให้แก่เวียดนามจำนวน 51 โครงการ²¹ ส่วนทางการเวียดนามก็กล่าวหาจีนว่า กระทบการปลูกป่านยูงให้ชาวจีนในเวียดนามกระด้างกระเดื่อง ก่อความไม่สงบ ในขณะนี้ทั้งสองฝ่ายกล่าวโทษกันไปมา ขณะที่ความขัดแย้งทวีความตึงเครียดมากขึ้น โดยเวียดนามกล่าวหาว่า จีนแสวงหาความเป็นเจ้าในภูมิภาคโดยผ่านทางชาวจีนโพ้นทะเล และผลจากความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้ในวันที่ 3 กรกฎาคม ค.ศ.1978 จีนได้ระงับโครงการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ให้กับเวียดนามทั้งหมด²² พร้อมทั้งถอนเจ้าหน้าที่ทางเทคนิคกลับประเทศ นอกจากนี้จีนยังได้สั่งให้เวียดนามปิดสถานกงสุล 3 แห่งที่เมืองหนานหนิงคุนหมิง และกว่างโจว โดยอ้างว่าเป็นเพราะเวียดนามไม่ยินยอมให้จีนจัดตั้งสถานกงสุลที่นครโฮจิมินห์ ดานัง และไฮฟอง ซึ่งเวียดนามได้ตอบโต้โดยการสั่งให้ระงับการบินระหว่างคุนหมิง-ฮานอย-พนมเปญ และในปลายปี ค.ศ.1978 พรมแดนระหว่างจีนและเวียดนามมีความตึงเครียดมากขึ้น เช่น จีนได้ปิดเส้นทางรถไฟที่เชื่อมต่อกันภายใน 48 ชั่วโมง และในวันที่ 24 ธันวาคม

²¹ Ramses Amer, "Sino-Vietnamese Normalization in the Light of the Crisis of the Late 1970s," *Pacific Affairs* 67, 3 (Fall 1994): 361.

²² C.G.Jacobsen, "Sino-Soviet Crisis in Perspective," *Current History* 77, 450 (October 1979): 111.

ค.ศ.1978 ถนนที่เชื่อมต่อพรมแดน รวมทั้งถนนด้านพรมแดนที่มุ่งไปสู่ “ประตุมิตรภาพ” ก็ถูกปิดลงของเขาลางเซิน ซึ่งเคยเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่จีนใช้เดินทัพบุกเวียดนามมาตั้งแต่ 2,000 ปี กลับกลายเป็นฐานเรดาร์ของจีน เป็นต้น ดังนั้น กรณีพิพาทชาวฮั่นกับการระงับโครงการความช่วยเหลือที่มีต่อเวียดนามในปี ค.ศ.1978 จึงถือเป็นจุดเปิดเผยของความขัดแย้งที่แอบแฝงระหว่างจีนกับเวียดนาม²³

ค) การรุกรานและการยึดครองกัมพูชาของเวียดนาม

ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและกัมพูชานั้นมีสาเหตุมาจากหลังสิ้นสุดสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2 เวียดนามไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างอิทธิพลของตนในกัมพูชา เนื่องจากเวียดนามในขณะนั้นต้องการสถาปนา “สัมพันธภาพแบบพิเศษ (special relationship)”* กับกัมพูชาและลาว ในกรณีของลาวนั้น เวียดนามยังคงมีอิทธิพลในลาวอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่เวียดนามสามารถคั่งกองกำลังทหารเวียดนามประมาณ 50,000 นายไว้ได้ทั่วทั้งประเทศลาว แต่ในกรณีกัมพูชานั้น หลังจากสิ้นสุดสงครามเวียดนาม อิทธิพลของเวียดนามในกัมพูชาก็ค่อยๆ ลดลง และความขัดแย้งก็ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ทั้งสองประเทศมีความขัดแย้งและสู้รบกันตามพรมแดนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ.1977 กัมพูชาจึงได้ประกาศระงับความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนามเป็นการชั่วคราวและกล่าวโทษเวียดนามว่า กระทำการแทรกแซงและก่อความไม่สงบภายในกัมพูชา โดยมีเจตนาที่จะครอบครองดินแดนกัมพูชาและต้องการเป็นมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากกรณีความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้ทั้งสองประเทศสู้รบกันอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนของความเกี่ยวพันกับจีนนั้น ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามในประเด็นของกัมพูชาได้แอบแฝงมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เมื่อเวียดนามได้รับผิดชอบในการจัดตั้งกองทัพปลดปล่อย (Khmer People's Liberation Army) ในระยะก่อนหน้าที่เดียนเบียนฟูจะถูกทำลาย

²³ อนุพงศ์ บุญฤทธิ์, นโยบายต่างประเทศจีนต่อเวียดนาม ค.ศ.1969-1979, หน้า 62.

* สัมพันธภาพแบบพิเศษ (special relationship) เป็นศัพท์ใหม่ที่ใช้แทนที่ “สหพันธรัฐอินโดจีน” (Indochina federation) โดยเวียดนามถือว่าสามประเทศในอินโดจีนมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่เอื้ออำนวยในการพัฒนาร่วมกันทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร ในทางเศรษฐกิจเวียดนามถือว่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม มีวิถีชีวิตในทางเศรษฐกิจร่วมกัน ส่วนในทางการเมืองก็ต้องมีระบบการเมืองคล้ายกัน มีนโยบายภายในและภายนอกสอดคล้องกัน ส่วนในด้านการทหารก็ต้องมีระบบความมั่นคงร่วมกัน (อ้างถึงใน เขียนธีระวิทย์, “กัมพูชากับปัญหาการต่อสู้กับขากเดนของลัทธิจักรวรรดินิยม,” วารสารสังคมศาสตร์ 19, 4 (ธันวาคม 2525): 46.)

ไม่นานพลพรรคเหล่านี้ส่วนใหญ่ระดมมาจากชาวกัมพูชาเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งในเวลาต่อมา เวียดนามได้แสดงออกอย่างชัดเจน ในการผลักดันให้คนพวกนี้เข้ากุมอำนาจในพรรคคอมมิวนิสต์ กัมพูชาควบคู่ไปกับการเดินเต็มทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น การที่เวียดนามผลักดันที่ประชุมเจนีวาให้ยอมรับสิทธิของตนในการคงไว้ซึ่งฐานที่มั่นในดินแดนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกัมพูชา ทั้งนี้เพื่อผลในการดำเนินยุทธศาสตร์ในวันข้างหน้า

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามได้เกิดขึ้น เมื่อนายกรัฐมนตรี โจวเอินไหลของจีนในขณะนั้นได้คัดค้านไม่เห็นด้วยอย่างเด็ดขาดกับข้อเสนอของเวียดนาม ส่งผลให้เวียดนามไม่สามารถผลักดันที่ประชุมได้²⁵ โดยกลางปี ค.ศ.1975 หลังจากกัมพูชาสามารถประคับประคองในการปลดแอกกรุงพนมเปญแล้ว กัมพูชาก็ได้รับความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและทางทหารจากจีนมากขึ้น โดยทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกันเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากในช่วงกลางปี ค.ศ.1977 ขณะที่กัมพูชากับเวียดนามขัดแย้งและปะทะโจมตีกันอย่างหนัก พอลพต (Pol Pot) ผู้นำเขมรแดง (Khmer Rouge) ก็ได้เดินทางไปเยือนจีนและได้กล่าวโจมตีเวียดนามอย่างเปิดเผยว่า เวียดนามกำลังขยายอำนาจในอินโดจีน ซึ่งความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างจีนกับกัมพูชาครั้งนี้เป็นเครื่องบ่งชี้แก่เวียดนามว่า จีนได้ละทิ้งความเป็นกลางในกรณีความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา ในขณะที่จีนได้ให้การสนับสนุนด้านอาวุธและเทคโนโลยี รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทางทหารแก่กัมพูชานั้น เวียดนามก็ยิ่งทวีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตมากขึ้น โดยเวียดนามได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ 25 ปีระหว่างเวียดนามกับสหภาพโซเวียต (Treaty of Friendship and Cooperation) ในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ.1978 นอกจากนี้ เวียดนามยังได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้ง “แนวร่วมแห่งชาติเพื่อการกู้ชาติกัมพูชา” (Kampuchean National United Front For Nation Salvation) ซึ่งแนวร่วมดังกล่าวภายใต้การสนับสนุนของกองทัพเวียดนามได้แทรกแซงและเข้าโจมตีกัมพูชาแบบสายฟ้าแลบในปลายเดือนธันวาคม จนสามารถมีชัยชนะและยึดครองกรุงพนมเปญได้ในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ.1979 จากการสนับสนุนของเวียดนามในการโค่นล้มรัฐบาลพอลพต-เฮียงซารี ซึ่งจีนให้การสนับสนุนอยู่นั้น ทำให้จีนมองว่าเป็นการทำลายเกียรติภูมิและเป็นการทำทลายต่ออธิปไตยของจีนในภูมิภาคเป็นอย่างมาก

จากพฤติกรรมต่างๆ ของเวียดนาม เช่น การอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะพาราเซลและ สแปรตลีย์ การปฏิบัติรุนแรงต่อชาวเวียดนามเชื้อสายจีน การรุกรานกัมพูชาซึ่งถือเป็นพันธมิตรของจีน และการที่เวียดนามหันไปคบกับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นศัตรูของจีนอย่างเปิดเผย จึงถือเป็น

²⁵ ภูวดล ทรงประเสริฐ, “การแผ่อำนาจของเวียดนามในกัมพูชา,” *เอเชียปริทัศน์* 1, 1

การทำทายนานาและความมั่นคงในเขตอิทธิพลของจีน ดังนั้น จากประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามจะเห็นได้ว่า มีปัจจัยต่างๆ มากมายที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศทั้งสอง อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวมักเป็นความขัดแย้งที่ไม่ปรากฏออกมาอย่างรุนแรง โดยส่วนใหญ่มักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการปะทะกันตามพรมแดน การตัดความช่วยเหลือระหว่างประเทศ และการกล่าวโทษกันไปมาระหว่างรัฐบาลทั้งสอง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามที่เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 ถือเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงที่สุดระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์ในเอเชียในยุคสงครามเย็น เมื่อจีนตัดสินใจใช้กำลังทหาร (use of force) ต่อเวียดนามในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1979 โดยกองกำลังของจีนได้ข้ามพรมแดนไปยังบริเวณต่างๆ ของชายแดนเวียดนาม ซึ่งจีนได้ใช้กองกำลังติดอาวุธขนาดใหญ่ประมาณ 160,000 นายข้ามพรมแดน²⁶ โดยมีอีก 8 กองพลคอยป้องกันอยู่ในชายแดนจีน และมีเครื่องบินประมาณ 1,000 ลำ รวมทั้งฝูงบินอีก 15 ฝูงบิน นอกจากนี้ยังมีเครื่องบินต่อสู้อากาศยานรุ่น MiG-17s และ MiG-19s เข้าไปร่วมรบในการปฏิบัติการครั้งนี้ด้วย²⁷ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า ปัจจัยใดเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้จีนใช้กำลังอย่างจำกัดต่อเวียดนาม โดยไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะยึดครองเวียดนาม

สมมติฐานในการศึกษา

การใช้กำลังของจีนต่อเวียดนามในระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์-16 มีนาคม ค.ศ.1979 มีสาเหตุมาจากการที่จีนต้องการรักษาความมั่นคงในเขตอิทธิพลของตน เนื่องจากเวียดนามในขณะนั้นมีพฤติกรรมที่จีนถือว่าเป็นการก้าวร้าวต่อความมั่นคงของตน เช่น การรุกรานประเทศเพื่อนบ้านคือ กัมพูชา ซึ่งเป็นพันธมิตรของจีน การใช้กำลังเข้าไปก่อวินาศกรรมชาวจีนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนจีนที่ติดกับเวียดนาม และการที่เวียดนามหันไปคบกับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นศัตรูของจีนอย่างเปิดเผย ดังนั้น จากพฤติกรรมของเวียดนามดังกล่าว จึงจำเป็นที่จีนต้องใช้กำลังเพื่อเป็นการ "สั่งสอน" โดย ถือเป็นการ "ลงโทษ" เวียดนามที่แสดงพฤติกรรมที่จีนถือว่าเป็นการก้าวร้าวและทำลายความมั่นคงในเขตอิทธิพลของตน

²⁶ Chang Pao-Min, *Kampuchea Between China and Vietnam* (Kent Ridge: Amsterdam Type Printers, 1985), p.86.

²⁷ William J. Duiker, *China and Vietnam: The Roots of Conflict*, p.85.

กรอบความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาความสัมพันธ์จีน-เวียดนามก่อนและหลัง “สงครามสังคมนิยม” ค.ศ.1979 จะใช้ทฤษฎีสัจนิยม (Realism Theory) และแนวความคิดเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) เป็นแนวทางในการอธิบายปัจจัยหลักที่นำไปสู่การดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนในกรณีการใช้กำลังต่อเวียดนามดังกล่าว

ทฤษฎีสัจนิยม²⁸ (Realism Theory)

ทฤษฎีสัจนิยมเป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า การเมืองระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจและการแข่งขันกันให้ได้มาซึ่งอำนาจเป็นธรรมชาติของรัฐทุกรัฐ นักทฤษฎีสัจนิยม ได้แก่ อี เอช คาร์ (E.H.Carr) ฮันส์ เจ มอร์แกนธอว์ (Hans J. Morganthau) เรียโนโฮลด์ นีบูร์ (Reinhold Niebuhr) เฟรดเดอริค ชูแมน (Frederick Schuman) จอร์จ เคนแนน (George Kennan) เป็นต้น ทฤษฎีสัจนิยมมีคำอธิบาย 3 ลักษณะสำคัญ ได้แก่

1. รัฐเป็นตัวแสดงหลักในการเมืองระหว่างประเทศ (statism) หรือ (state-centric) คือ รัฐมีอำนาจอันชอบธรรมในการดูแลกิจการภายในรัฐของตน เช่น การออกกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย เป็นต้น แต่ในการเมืองระหว่างประเทศนั้น เนื่องจากโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศเป็นสภาพอนาธิปไตย (anarchy)* ส่งผลให้รัฐต่างๆ ซึ่งถืออำนาจอธิปไตย (sovereignty) ของตนเองเป็นสำคัญ ไม่ยอมรับให้มีอำนาจใดมาอยู่เหนือรัฐของตน

2. ความอยู่รอด (survival) จากโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่มีสภาพอนาธิปไตย ดังกล่าว ส่งผลให้รัฐทุกรัฐต้องแสวงหาเครื่องมือในการประกันความมั่นคงของตน เนื่องจากรัฐไม่เชื่อว่าจะมีรัฐใดหรือองค์การระหว่างประเทศใดที่สามารถประกันความปลอดภัยและความอยู่รอดให้แก่ตนได้ ดังนั้น รัฐต่างๆ จึงมุ่งที่จะแข่งขันให้ได้มาซึ่งอำนาจ เพราะรัฐเชื่อว่า รัฐที่มีอำนาจมากย่อมจะมีโอกาสในการอยู่รอดมากกว่ารัฐที่มีอำนาจน้อย ทั้งนี้เพราะนักทฤษฎีสัจนิยมเชื่อว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁸ Tim Dunne and Brian C.Schmidt, "Realism," in *The Globalization of World Politics An introduction to international relations*, eds. John Baylis and Steve Smith (Great Britain, Bath Press., 2001), pp. 141-145.

* อนาธิปไตย (anarchy) คือ สภาพของการเมืองระหว่างประเทศที่ไม่มีรัฐบาลหรือองค์การกลางใดๆ ที่มีอำนาจสูงสุดในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับรัฐ หรือระหว่างรัฐกับกลุ่มของรัฐ (อ้างถึงใน David Weigal. *International Relations A Concise Companion* (London: Department of History Anglia Polytechnic University, 2002), p.10.)

อำนาจเป็นสิ่งสำคัญและผลประโยชน์แห่งชาติที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาอำนาจเพื่อความอยู่รอดของรัฐ

3. หลักการช่วยตนเอง (self-help) หลักการช่วยตนเองเป็นหลักของการกระทำสำคัญในสภาพของระบบระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย เนื่องจากทฤษฎีสัจนิยมเชื่อว่า แต่ละรัฐต้องการสร้างความกินดีอยู่ดีและความอยู่รอดให้แก่รัฐของตนและรัฐต่างๆ ไม่เชื่อว่ารัฐอื่นหรือองค์การระหว่างประเทศ เช่น สันนิบาตชาติ สหประชาชาติจะสามารถประกันความอยู่รอดของตนดังเช่นที่ มาเคียเวลลี (Machiavelli) นักปรัชญาทางรัฐศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า "เพื่อนในวันนี้สามารถเปลี่ยนเป็นศัตรูในวันพรุ่งนี้ได้อย่างรวดเร็ว" ดังนั้น ตามหลักการดังกล่าวเมื่อรัฐรู้สึกว่าถูกคุกคามรัฐจะแสวงหาวิถีทางในการเสริมสร้างอำนาจและเพิ่มศักยภาพของตนในการป้องกันตนเอง เช่น การสร้างสมกองกำลังทางอาวุธและการทหาร เป็นต้น

นักทฤษฎีสัจนิยมผู้มีบทบาทสำคัญในการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศท่านหนึ่ง คือ ฮันส์ เจ. มอแกนธอว์ได้กล่าวเป็นข้อสันนิษฐานว่า การแย่งชิงอำนาจนั้น (Power Struggle) เป็นส่วนหนึ่งของความต้องการของมนุษย์ที่ต้องการจะมีอำนาจเหนือสิ่งอื่น และพฤติกรรมใดๆ ที่รัฐมุ่งกระทำนั้นก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่รัฐต้องการขยายและเพิ่มพูนอำนาจของตน แต่ละมหาอำนาจก็แข่งขันกันเพื่อแย่งชิงการดำรงความเป็นใหญ่ของชาติตนให้เหนือกลุ่มประเทศอื่นๆ การแสวงหาอำนาจหรือการแผ่ขยายเขตอิทธิพล จึงเป็นเป้าหมายของนโยบายอันสำคัญประการหนึ่งของรัฐและการแผ่ขยายอิทธิพลนั้น มีวิธีดำเนินการแตกต่างกัน เช่น²⁹

1. การเกลี้ยกล่อม คือ การชักชวนด้วยข้อเสนอเพื่อตัดสิ้นปัญหาขัดแย้ง
2. การเสนอแนะ ผลประโยชน์ตอบแทน หรือชู้ขวัญ บีบบังคับด้วยการตัดกำลังทางเศรษฐกิจ หรือการช่วยเหลือทางทหาร
3. การใช้กำลังอาวุธเข้าบีบบังคับโดยตรง วิธีการนี้ถือเป็นวิธีการสุดท้าย ถ้าหากวิธีการดังกล่าวข้างต้นไม่ประสบผลสำเร็จ การใช้กำลังอาวุธเข้าบีบบังคับโดยตรงจึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงมิได้ เช่น กรณีการบุกเชกโกสโลวะเกียของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ.1968 แสดงให้เห็นถึงความประสงค์ของสหภาพโซเวียตที่จะระงับอิทธิพลแทรกซึมของค่ายตะวันตกต่อประเทศบริวารของตน ขณะเดียวกันก็เพื่อรักษาสถานะอิทธิพลความยิ่งใหญ่ในค่ายคอมมิวนิสต์ไว้ด้วย และอีกกรณีหนึ่งคือ อินเดียได้ประกาศสงครามกับปากีสถานในกรณีของบังกลาเทศ ประเทศที่ถูกชู้ขวัญบีบบังคับด้วย

²⁹ กฤษณา กู้ตลาด, "สงครามและสาเหตุ," ใน *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การศึกษาและวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎี*. ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 11.

กำลังอาวุธปฏิเสธและไม่ยินยอมที่จะให้มหาอำนาจมีอิทธิพลเหนือตน การสู้รบต่อต้านในสภาพของสงครามยืดเยื้อจึงมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังเช่น การรบระหว่างอเมริกากับเวียดนามเหนือ เป็นต้น

ดังนั้น ทฤษฎีสัจนิยมจึงเชื่อว่า การแข่งขันกันให้ได้มาซึ่งอำนาจของรัฐทุกรัฐในการเมืองระหว่างประเทศเป็นปรากฏการณ์ทั่วไปในสภาพของโครงสร้างระหว่างประเทศที่เป็นอนาธิปไตย

แนวความคิดเรื่องเขตอิทธิพล (Sphere of Influence)

ในการเมืองระหว่างประเทศแนวความคิดเรื่องเขตอิทธิพล หมายถึง การที่รัฐใดรัฐหนึ่งมีความสนใจในดินแดนหรือภูมิภาคที่อยู่นอกอาณาเขตของรัฐตนเป็นพิเศษ และต้องการหรือมีความสามารถที่จะสถาปนาอิทธิพลของตนเหนือดินแดนหรือภูมิภาคดังกล่าว ความสนใจเป็นพิเศษและความต้องการที่จะสถาปนาอิทธิพลนั้น มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์สำคัญของรัฐตนโดยตรง และในการเมืองระหว่างประเทศ รัฐมหาอำนาจในแต่ละยุคจะพยายามแข่งขันกันในการสถาปนาเขตอิทธิพลของตน³⁰ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวได้มีพัฒนาการควบคู่กับการเมืองระหว่างประเทศอย่างยาวนาน แต่ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ในรูปของการสถาปนาอำนาจอาณานิคมของรัฐมหาอำนาจในยุโรปเหนือดินแดนในส่วนต่างๆ ทั่วโลกอย่างเข้มข้น ในยุคอาณานิคมนี้ชาติมหาอำนาจมักจะมีข้อตกลงร่วมกันในการที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน在地แดนอาณานิคมจนนำไปสู่การเผชิญหน้ากันโดยตรง และในบางกรณีรัฐมหาอำนาจจะตกลงจัดตั้งดินแดนกันชน (buffer zone) กั้นกลางระหว่างเขตอิทธิพลของตน³¹

ในการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศนั้น แนวความคิดเขตอิทธิพลได้มีการนำมาศึกษาและทำความเข้าใจมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากแนวความคิดดังกล่าวสามารถอธิบายถึงพฤติกรรมของประเทศมหาอำนาจ ในการรักษาเขตอิทธิพลของตนให้ปราศจากการคุกคามจากมหาอำนาจหรือประเทศคู่แข่งอื่นๆ³² และได้อธิบายว่า ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามแนวความคิดเขตอิทธิพลนั้นจะมีประเทศที่มีเขตอิทธิพลมากกว่าหนึ่งประเทศ โดยแต่ละเขตอิทธิพลจะประกอบด้วยประเทศที่มีอิทธิพลประเทศหนึ่งที่สามารถ

³⁰ ธนาสุภะ ฐิตะเวทิน, เอกสารหมายเลข 216 เอกสารประกอบการบรรยาย บทบาทของชาติมหาอำนาจในการเมืองโลก วิชา PS 338 (กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 15.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

³² Keal, Paul, *Unspoken Rules and Superpower Dominance* (Hong Kong: The Macmillan Press Ltd, 1983), p.1.

จำกัดความเป็นอิสระและการกระทำของประเทศต่างๆทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อชาติมหาอำนาจยุโรปเสื่อมอำนาจลง สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตได้กลายมาเป็นชาติอภิมหาอำนาจ และนับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา จีนก็แสดงบทบาทของการเป็นชาติมหาอำนาจเช่นกัน แม้จะยังไม่ทัดเทียมสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตก็ตาม ส่งผลให้ทั้งสามประเทศแข่งขันกันสร้างเขตอิทธิพลของตน ดังจะเห็นได้จากการที่สหรัฐอเมริกามีเขตอิทธิพลในทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้ ยุโรปตะวันตก เอเชียตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และภาคพื้นแปซิฟิก สหภาพโซเวียตมีเขตอิทธิพลในยุโรปตะวันออกอย่างมั่นคง และกำลังพยายามสถาปนาเขตอิทธิพลของตนเข้าไปในเอเชียและแอฟริกาด้วย ส่วนจีนนั้นก็พยายามสถาปนาเขตอิทธิพลของตนในเอเชีย โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในบางส่วนของแอฟริกาอีกด้วย³³

โดยทั่วไปแล้วเขตอิทธิพลอาจก่อตั้งจากผลของการตกลงร่วมกันระหว่างสองประเทศหรือมากกว่านั้น หรืออาจจะทำการตกลงกันหลังจากมีความสัมพันธ์ในเชิงเขตอิทธิพลแล้ว ซึ่งการตกลงดังกล่าวอาจเป็นข้อตกลงทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้³⁴ นอกจากนี้เขตอิทธิพลอาจเกิดจากการแถลงการณ์แต่ฝ่ายเดียว (Unilateral Declaration) เช่น

ลัทธิมอนโร (Monroe Doctrine) ซึ่งแถลงโดยเจมส์ มอนโร (James Monroe) ประธานาธิบดีคนที่ 5 ของสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ.1823 โดยมีเนื้อหาใจความสำคัญคือ สหรัฐอเมริกาจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจการทางการเมืองในยุโรป และสหรัฐอเมริกาจะไม่ยินยอมให้มหาอำนาจยุโรปเข้ามาแทรกแซงในกิจการทางการเมืองของทวีปอเมริกา จากการแถลงการณ์ดังกล่าวยังถือเป็นการต่อต้านและยับยั้งความพยายามของชาติในยุโรปที่จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือชาติที่เกิดขึ้นใหม่ในทวีปอเมริกา และต่อต้านรัสเซียที่พยายามจะจับจองดินแดนทางชายฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปอเมริกา โดยสหรัฐอเมริกายื่นหยัดที่จะต่อต้านการล่าอาณานิคมในทวีปอเมริกา รวมทั้งคัดค้านความเป็นเอกราชของรัฐต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่³⁵

³³ ธนาสุภะฎี สตะเวทิน, เอกสารหมายเลข 216 เอกสารประกอบการบรรยาย บทบาทของชาติมหาอำนาจในการเมืองโลก วิชา PS 338, หน้า 17.

³⁴ Keal, Paul, *Unspoken Rules and Superpower Dominance*, p.34.

³⁵ ถาวร สุขากันยา, "นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต," *เอกสารประกอบวิชา ร 376 โรงเรียนนายเรือ*, 2527, หน้า 19. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ลัทธิทรูแมน³⁶ (Truman Doctrine) ประกาศโดยประธานาธิบดีแฮร์รี ทรูแมน (Harry S. Truman) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งการประกาศลัทธิดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่สหรัฐอเมริกา พิจารณาว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพโซเวียตมีความต้องการแผ่ขยายอำนาจของตนออกไปครอบงำประเทศต่างๆ ด้วยวิธีการใช้กำลังรุนแรง เช่น เหตุการณ์รุกรานในกรีซและตุรกีในปี ค.ศ.1947 จากท่าทีของโซเวียตดังกล่าว ส่งผลให้ประธานาธิบดีแฮร์รี ทรูแมน ประกาศลัทธิทรูแมน ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1947 เพื่อเป็นพื้นฐานในการสกัดกั้นการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์

หลักการโดมิโน³⁷ (Domino Theory) หลักการนี้เป็นแนวความคิดของประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ (Dwight D. Eisenhower) แห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งแถลงในวันที่ 7 เมษายน ค.ศ.1954 หลักการนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายการสกัดกั้นการแผ่ขยายของคอมมิวนิสต์ ซึ่งนำมาใช้โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์แถลงว่า ประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนแต่เป็นประเทศอ่อนแอ หากประเทศใดประเทศหนึ่งตกไปอยู่ใต้อิทธิพลของคอมมิวนิสต์แล้ว ประเทศที่อยู่ถัดไปจะค่อยๆ ตกไปอยู่ใต้อำนาจของคอมมิวนิสต์ต่อกันไปเรื่อยๆ ตามลำดับจนถึงประเทศสุดท้าย เหมือนกับการล้มของตัวไม้ในเกมโดมิโน ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงถือว่าเป็นพันธะของตนที่จะต้องการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อต้านอิทธิพลและการรุกรานโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์

ลัทธิเบรสเนฟ (Brezhnev Doctrine) ที่ประกาศโดยลีโอนิด เบรสเนฟ ประธานาธิบดีของสหภาพโซเวียต ในวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 1968 มีสาระสำคัญคือ การยืนยันสิทธิและพันธะหน้าที่ของสหภาพโซเวียตในการพิทักษ์ความมั่นคงปลอดภัยแก่ลัทธิสังคมนิยม³⁸ ซึ่งลัทธิดังกล่าวได้ประกาศหลังจากการที่สหภาพโซเวียตบุกเชกโกสโลวะเกียในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1968 โดยสหภาพโซเวียตได้ร่วมกับกองกำลังของสมาชิกในกลุ่มสนธิสัญญาออร์ซอบางประเทศ ได้แก่ บัลแกเรีย เยอรมันตะวันออก ฮังการี และโปแลนด์ บุกเชกโกสโลวะเกียในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ.1968 และจับอเล็กซานเดอร์ ดูบเชค ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์พร้อมสมัชชาพรรคพวก และจัดการให้สถานการณ์ในเชกโกสโลวะเกียกลับคืนสู่ปกติตามที่สหภาพโซเวียตต้องการ ซึ่ง

³⁶ ธนาสฤษฏี สตะเวทิน, เอกสารหมายเลข 216 เอกสารประกอบการบรรยาย บทบาทของชาติมหาอำนาจในการเมืองโลก วิชา PS 338 หน้า 70.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

³⁸ <http://www.bkkonline.com/library/words/b3.html>

ลิโอนิด เบลสเนฟได้ให้เหตุผลในการบุกเซกโกสโลวะเกียครั้งนั้นว่า ผู้นำของเซกโกสโลวะเกียกำลังนำประเทศไปสู่ระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่ไม่พึงปรารถนา โดยพยายามให้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไปและแก่สมาชิกภายในพรรค ซึ่งสหภาพโซเวียตไม่สามารถทนต่อพฤติกรรมเช่นนั้นได้ จึงได้พยายามเกลี้ยกล่อมเซกโกสโลวะเกียให้เปลี่ยนแปลงนโยบายกลับมาเข้มงวดภายในพรรคและต่อประชาชน แต่อเล็กซานเดอร์ ดูบเชคไม่ยอมปฏิบัติตามที่สหภาพโซเวียตต้องการ นอกจากนี้สหภาพโซเวียตยังกล่าวว่า การใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ย่อมมีลักษณะที่จำกัด โดยการใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์จะต้องกระทำไปโดยการปรึกษาหารือกับสหภาพโซเวียตก่อน³⁹ ซึ่งการรุกรานเซกโกสโลวะเกียของสหภาพโซเวียตดังกล่าว ก็เป็นไปตามสิทธิของประเทศในกลุ่มสนธิสัญญาวอร์ซอที่จะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก เมื่อประโยชน์ของฝ่ายสังคมนิยมในประเทศถูกคุกคาม ดังนั้น ลิทธิเบรสเนฟจึงได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับสหภาพโซเวียตในการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศยุโรปตะวันออกมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามเย็นก็ยังไม่มีความล้มเหลวของสหภาพโซเวียตที่มาทดแทนลิทธิเบรสเนฟในเรื่องเกี่ยวกับอธิปไตยของประเทศสังคมนิยม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจต่างใช้แนวความคิดเขตอิทธิพลในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับประเทศต่างๆ มาอย่างยาวนาน สำหรับแนวความคิดเขตอิทธิพลในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนนั้น ในบรรดาชาติมหาอำนาจที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนถือว่าเป็นมหาอำนาจที่มีบทบาทและมีผลประโยชน์อย่างจริงจังในภูมิภาคนี้มากที่สุด และตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจีนถือว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอินโดจีน (เวียดนาม กัมพูชา และลาว) เป็นบริเวณที่จีนให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์* และประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในการดำเนินความสัมพันธ์ของจีนกับประเทศต่างๆ จะอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่าประเทศต่างๆ มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงตามฐานะที่แตกต่างกัน โดยจีนเป็นศูนย์กลาง (จงกั๋ว หรือ Middle Kingdom) และลดหลั่นลงมาเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ยอมรับอิทธิพลและความยิ่งใหญ่ของจีน โดยจีนถือว่าตนเป็นราชอาณาจักรกลางและมีบทบาทอย่างกว้างขวางในภูมิภาคนี้ ซึ่งจีน

³⁹ นันทนี เติวิทย์ และพินเทพ จาตุรจินดา, "ลิโอนิด อิลยิช เบลสเนฟ : บทบาทต่อสันติภาพและความขัดแย้ง," *จุลสารชุดเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน* 98 (ธันวาคม 2525): 38-39.

* ดูภาคผนวก ก

จะดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ในเชิงของความสัมพันธ์ตามระบบบรรณาการ ประเทศที่จะเข้ามาติดต่อหรือเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีนนั้นต้องให้ความเคารพจีน และประเทศดังกล่าวก็จะอยู่ในสถานะรัฐบริวารของจีน ซึ่งถ้าหากประเทศดังกล่าวถูกคุกคามโดยมหาอำนาจหรือประเทศภายนอก จีนก็จะถือว่าภัยคุกคามดังกล่าวได้กระทบต่อความมั่นคงของจีนด้วยเช่นกัน เนื่องจากประเทศดังกล่าวเปรียบเสมือนหลังบ้านหรือเขตอิทธิพลของจีน ดังจะเห็นได้จากการที่จีนได้แสดงบทบาทต่อต้านการแทรกแซงของอิทธิพลสหรัฐอเมริกาในอินโดจีนอย่างจริงจัง เช่น จีนให้การสนับสนุนขบวนการประเทศลาวทั้งด้านอาวุธและการฝึกทหารในการต่อต้านกับทหารฝ่ายขวา ซึ่งสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน และในปีประชุมเจนีวาทั้งในปี ค.ศ. 1954 และ ค.ศ. 1962 จีนก็ได้แสดงบทบาทในการปกป้องผลประโยชน์ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในลาว และต่อต้านการรุกรานของสหรัฐอเมริกาอย่างจริงจังในเวียดนาม และเหตุการณ์ที่จีนได้ทุ่มเทให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศคอมมิวนิสต์ด้วยกันอย่างมากคือ การที่จีนให้ความช่วยเหลืออย่างมากแก่ขบวนการเวียดมินห์และเวียดนามเหนือในการสู้รบกับฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกาในสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ตามลำดับ การกระทำของจีนดังกล่าว จึงถือเป็นการรักษาความสงบและความมั่นคงในเขตอิทธิพลของตน

สำหรับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามนั้น เวียดนามถือได้ว่าเป็นประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากจีนมากกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นชาติเดียวในภูมิภาคนี้ที่ถือเป็นเขตวัฒนธรรมของจีน⁴⁰ ส่วนด้านการเมืองนั้น จีนเคยครอบครองเวียดนามเป็นเวลาประมาณ 1,000 ปี โดยความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศอยู่ในลักษณะที่เวียดนามอยู่ใต้อำนาจของจีนโดยตรงสลับกับการเป็นรัฐบริวาร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามแบบประเพณีจีนนิยม ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างราชอาณาจักรจีนกับเวียดนามซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน จึงอยู่ภายใต้ระบบบรรณาการของจีน

ดังนั้น ทฤษฎีสัจนิยมและแนวความคิดเขตอิทธิพล จึงสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามก่อนและหลัง “สงครามสั่งสอน” ค.ศ. 1979 ได้ว่า การที่จีนใช้กำลังต่อเวียดนามดังกล่าวถือเป็นการสั่งสอนและลงโทษเวียดนามในการที่เวียดนามแสดงพฤติกรรมที่จีนถือเป็นการก้าวร้าวในเขตอิทธิพลของตน เช่น การรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน (กัมพูชา) และการหันไปคบกับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นศัตรูของจีนอย่างเปิดเผย ดังนั้น จากทั้งพฤติกรรมของเวียดนามและการที่เวียดนามหันไปคบกับมหาอำนาจภายนอกซึ่งเป็นศัตรูกับจีนดังกล่าว จึงถือเป็นการ

⁴⁰ Chang Pao-Min, "Vietnam and China: New Opportunities and New Challenges,"

คุกคามความมั่นคงในเขตอิทธิพลของจีน ด้วยเหตุนี้ การใช้กำลังของจีนต่อเวียดนามระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 จึงถือเป็นการใช้กำลังเพื่อรักษาอำนาจและรักษาความมั่นคงในเขตอิทธิพลของจีน

ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาความสัมพันธ์จีนและเวียดนาม โดยมุ่งวิเคราะห์กรณีการใช้กำลังของจีนในการ "สังคมน" เวียดนามระหว่างวันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 ซึ่งจะศึกษาถึงปัจจัยหลักที่นำไปสู่การใช้กำลังของจีนต่อเวียดนาม รวมทั้งพัฒนาการความสัมพันธ์ของจีนและเวียดนามหลังการใช้กำลังดังกล่าว

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อวิจัยถึงสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนาม
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและวิเคราะห์พัฒนาการของความสัมพันธ์จีน-เวียดนามทั้งก่อนและหลัง "สงครามสังคมน" ในปี ค.ศ.1979
3. เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้มของความสัมพันธ์จีน-เวียดนามในอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ผู้วิจัยทราบข้อมูลอย่างกว้างขวางและเป็นระบบเกี่ยวกับลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ตลอดจนทั้งสามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุที่ทำให้จีนใช้กำลังต่อเวียดนาม
2. ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนามหลังการทำ "สงครามสังคมน" ในปี ค.ศ.1979
3. ผลงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่นิสิต นักศึกษา นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม
4. ผลงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนาม

วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้การศึกษาแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analytic Method) เป็นหลัก โดยวิจัยเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ข้อมูลที่จะใช้แยกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่ การสัมภาษณ์ แถลงการณ์ต่างๆ รายงานการประชุม รายงานการเจรจา และบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ
2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (secondary sources) ได้แก่ บทความ บทวิเคราะห์ ข่าวจากวารสารและหนังสือพิมพ์ เอกสารจากอินเทอร์เน็ต (internet) เป็นต้น

วิธีการนำเสนอ

ในวิทยานิพนธ์นี้ได้แบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 5 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 ภูมิหลังและความสำคัญของประเด็นการศึกษา สำนักรวจวรรณกรรม สมมติฐานในการศึกษา กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา วัตถุประสงค์ในการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา วิธีดำเนินการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล และวิธีการนำเสนอ

บทที่ 2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนาม ในความสัมพันธ์เชิงเขตอิทธิพล ตั้งแต่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับเวียดนามในปี ค.ศ.1950 จนถึงก่อนการใช้กำลังของจีนต่อเวียดนามในปี ค.ศ.1979

บทที่ 3 วิเคราะห์การใช้กำลังของจีนในการส่งสอนเวียดนาม ตั้งแต่วันที่ 17 กุมภาพันธ์ - 16 มีนาคม ค.ศ.1979 สาเหตุของการใช้กำลัง การดำเนินการใช้กำลัง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้กำลัง

บทที่ 4 การพยายามปรับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนาม การดำเนินการปรับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและเวียดนาม กระบวนการปรับความสัมพันธ์จีน-เวียดนาม ความสัมพันธ์จีนและเวียดนามหลังการใช้กำลังของจีนต่อเวียดนาม

บทที่ 5 บทวิเคราะห์และสรุป